

Ciuitatis Impuritanae Coementeria.
Les necròpolis tardanes de la
Neàpolis

Josep M. Nolla; Jordi Sagrera

Girona: Facultat de Lletres de la
Universitat de Girona, Girona, 1995,
329 p. Estudi General, 15.

Quan ens trobem davant d'aquesta monografia, una de les primeres reaccions que experimenta el lector –i em refereixo bàsicament al lector iniciat en temes arqueològics, o com a mínim, al curiós de la història pròpia– és pensar, n'hi ha per tant? l'antiguitat tardana d'Empúries i, en concret, les necròpolis, donen per a un volum tan consistent? Aquesta reflexió primària i poc meditada sembla com si es trobés en la gènesi que va decidir a fer l'estudi als autors. La primera frase del llibre és prou reveladora: “No hi ha cap altre període de la història d'Empúries que hagi estat tan infravalorat com la baixa antiguitat”.

La defensa d'aquesta afirmació, tot i que és present en tot el llibre, s'estructura especialment en els tres primers capítols (del 0 al 2), on es fa un estat de la qüestió general sobre aquest període a Empúries: en el primer se'ns fa un repàs de la documentació disponible a partir dels diversos punts que componen la topografia i de les fonts que es refereixen de forma concreta al període, aquestes darreres extraordinàriament gasives, però, d'ençà els darrers reculls epigràfics, amb algunes dades fermes. Segueix en els altres dos capítols l'exposició que permet entendre la infravaloració de les restes, sovint per l'afany classicista dels projectes que anaven a la recerca de les arrels grecollatines.

El nucli de l'estudi el constitueixen les estructures de la basílica paleocristiana de la Neàpolis i el cementiri que s'hi relaciona (capítols 4 i 5). Aquesta part representa més de la meitat del volum total del llibre (183 pàgines d'un total de 329).

L'anàlisi detallada del temple, que aprofita una estructura termal anterior (edifici original que és abastament tractat en una col·laboració de D. Vivó i L. Palahí) arrossega una sèrie de problemes de definició i d'identificació de diverses parts, ja des dels primers estudis de J. Puig i Cadafalch. La definició de l'edifici com a *cella memoriae*, *memoria* o basílica funerària és una de les qüestions principals, puix que atany la funció mateixa de l'edifici remodelat. En el sentit de *martyrium* o *memoria*, es tractaria d'un monument “bastit per guardar les despulles d'un personatge sant i que supossem que hauria tingut un paper significatiu en el cristianisme inicial emporità”, el suport principal d'aquesta opció ve donat per l'existència d'una tomba principal, davant de l'absis. La funció com a basílica vindria donada pel fet de ser una església on se celebrava la congregació eucarística. Que existeixi aquesta dualitat no ha d'implacar que una funció fos exclusiva respecte de l'altra, pensen els autors, “l'embolcall de les despulles d'un personatge sant, important per a la comunitat, un record permanent de la seva memòria, un lloc on, a través del cos sant si està en contacte directe amb el poder del Creador, però, també, església cementirial, centre de culte on se celebra la litúrgia dels difunts i, no cal dir-ho, la sinaxi religiosa, dins de la tradició dels grans edificis d'a-

questes característiques que va fer contruir Constantí, especialment notables a Roma i que haurien tingut un èxit esponerós al nord d'Àfrica". D'aquesta manera s'apropen dues interpretacions de la historiografia tradicional. Altres qüestions derivades de l'anàlisi estructural serien la negació de l'existència d'un *nàrtex* a ponent de la nau de l'església o l'acceptació d'una capçalera amb absis central i *pastophoria*. La recerca d'influències en l'àmbit sirí i nord-africà es consideren remots i exòtics; mentre que s'accepta una cronologia a partir del segle IV.

El recull dels elements que constitueixen el cementiri de la Neàpolis és la mostra més evident de la labor pacient i ordenada que fa extraordinàriament útil aquest volum a l'estudi d'aquest període, sobretot si ho contraposem a l'anarquia que caracteritzà les diverses fases de descoberta. Es recullen un total de 493 tombes (ajuntant el cementiri del nord de la Neàpolis i la necròpoli Martí, ja que es consideren la mateixa unitat) i se sistematitzen a partir de la seva situació, tipus d'enterrament, orientació i referència. L'anàlisi global és l'objectiu del capítol 6 i, a més dels aspectes del ritual que es desprenen, es confecciona una tipologia d'enterraments, amb 12 variants, on cal destacar el grup format pels sarcòfags i l'extrema modèstia de tot el conjunt. L'estudi dels materials que aporten cronologia com ara les àmfores i les ceràmiques fines, les monedes, les sivelles de cinturó, els sarcòfags permeten acotar els marges cronològics en què la necròpoli estigué en funcionament, que s'han de situar entre el segle IV i la primera meitat del segle VIII, final marcat per la invasió sarraïna.

Cal tenir en compte encara una altra necròpoli, aquesta sí diferent de l'anterior, més modesta, que es localitza extramurs de les defenses que delimitaven pel sud la Neàpolis (capítol 7). Aquest cementiri té dos moments d'utilització, el primer d'època baix-republicana i altimperial, i l'altre, més nombrós, tardoantic. Es catalogen 21 tombes.

El darrer capítol, el de les conclusions, és potser el més enganyós de tots, en el sentit que pot semblar que amb quatre pàgines s'enllesteix un volum de més de tres-cents. Res més lluny de la realitat, les conclusions d'aquest llibre es troben arreu, el capítol tercer és un apartat de conclusions; en bona part dels primers capítols (0, 1 i 2) es donen també una sèrie d'afirmacions i interpretacions que serveixen per a completar el darrer. Cal dir també que els autors, conscients d'això, han afegit el subtítol "esbós evolutiu" que defineix molt millor el darrer apartat. Disposem de moltes dades de la necròpoli, en canvi, en tenim molt poques del lloc habitat, per compensar aquest desequilibri es llencen diverses hipòtesis. D'ençà el darrer quart del segle III, amb l'abandonament de la ciutat romana i del barri portuari (antiga Neàpolis), encara anterior, el recinte urbà d'Empúries es veié reduït a l'enclavament de Sant Martí d'Empúries. Fou a partir de llavors que tot el sector nord de la Neàpolis i la part que es troba a ponent d'aquest nucli es convertí en una franja adient per a formar el nou cementiri urbà. A finals del segle IV o inicis del V es basteix una basílica-*martyrium*, a redós de la qual es constituïria el nucli principal del cementiri. Al segle VI es realitza una reforma que amplia les estructures en resposta a unes necessitats creixents.

El fet d'identificar la necròpoli com el cementiri propi del nucli de Sant Martí d'Empúries es basa en raons geogràfiques, topogràfiques, materials, cronològiques i, fins i tot, demogràfiques. Un interessant exercici de càlcul permet suposar una població per a Sant Martí d'Empúries d'entorn la cinquantena d'habitants (dades extretes a partir de calcular les gairebé cinc-centes tombes del període de funcionament i duplicar-ne el resultat com a factor de correcció). Si completem aquestes dades amb les que aporta l'entorn immediat, també funeràries, (necròpolis del sud de la Neàpolis, Estruc, Santa Magdalena, el Castellet) sembla que provarien l'existència de diversos establiments suburbans i reservarien per a Sant Martí el paper de centre polític i fortificat de la *ciuitas*. Tradicionalment s'ha cregut que l'antic illot hauria assumit també el paper de seu episcopal, opinió que els autors no estan en condicions d'afirmar i més aviat insinuen que l'església de Santa Margarida podria haver acomplert aquesta comesa, atesa l'existència d'un baptisteri al subsòl. El caràcter cristià que es desprèn d'aspectes rituals i tipològics permet pensar en unes intenses relacions amb l'àrea narbonesa. Finalment, després de l'abandonament del cementiri neapolità, hem de suposar que s'usaria el cementiri que es crea entorn de l'església de Sant Martí, documentada ja el 843. L'etapa que s'endega amb la conquesta carolíngia sembla prou vital, puix que Empúries ostentarà la capitalitat comtal. El bisbat, en canvi, es perdrà en benefici del de Girona.

Un aspecte destacable d'aquest estudi és el volum d'il·lustració

(170 figures) i que no podem contemplar com un sol bloc, sinó que haurem de destriar entre fotografies i dibuixos. En les primeres hi ha els detalls de neteges recents dels monuments, les peces guardades als museus i, sobretot, les fotos d'època que permeten una visió de les restes en el moment de la troballa; generalment són extretes dels antics diaris d'excavació. L'altre gran bloc està format pels plànols i croquis de situació; les plantes interpretatives dels edificis; els dibuixos de detall dels objectes o tombes reals; els croquis de funcionament i les restitucions, que faciliten enormement la comprensió de les descripcions textuals i en la confecció de les quals es deixa notar la mà experta en el llenguatge gràfic de Jordi Sagrera. Completen el conjunt els croquis i seccions dibuixats a mà alçada a peu d'excavació per E. Gandia i extrets dels seus diaris.

La dedicació del Dr. Nolla al període de la fi de la romanitat és un aspecte relativament recent, sobre el qual les seves inquietuds l'han anat decantant. En l'article publicat a l'*Archivo Español de Arqueología*, 66, de l'any 1993, titulat: "Ampurias en la Antigüedad tardía. Una nueva perspectiva", s'ocupava ja de donar rellevància a un període fins ara fosc, dispers i poc valorat. El seu interès no s'atura, però, en la vella colònia emporitana, sinó que s'ha ocupat d'altres centres importants en aquest període de casa nostra, n'és una bona mostra el treball que es publica en aquest mateix volum dels *Annals* sobre la necròpoli de Roses.

Joaquim Tremoleda

Las hogueras del Pertús. Diario de la evacuación de Cataluña

Álvaro de Orriols

Paris: Les Éditions La Bruyère, 1995.
-171 p. Un dietari excepcional.

Las hogueras del Pertús. Diario de la evacuación de Cataluña, d'Álvaro de Orriols, és un llibre singular i sorprenent. Sorprenent, pel fet d'haver estat publicat a París (Les Éditions La Bruyère) en una edició limitada, que ens ha arribat gràcies a les bones connexions de Lluís Duran. Des de l'observatori estratègic que ha estat, al llarg dels anys, l'hotel que regenta, ha aplegat un munt d'informació substancial referida a la vida de la ciutat, sobretot als anys de la Guerra Civil i posteriors. El llibre d'Álvaro de Orriols és, també, singular: aporta, efectivament, dades molt valuoses sobre aquella Figueres convulsionada dels darrers dies de la República. Una ciutat col·lapsada per corrues immenses de refugiats, entre els quals ell es trobava, que maldaven per assolir la frontera, sota l'amenaça dels bombardejos indiscriminats. És, doncs, un testimoni de primera mà que s'afegeix, bo i complementant-los, als que havien escrit Rovira i Virgili, Alexandre Deulofeu, Carles Pi Sunyer i –en un context novel·lat– M. Àngels Vayreda.

Álvaro de Orriols, que havia reeixit a Madrid com a comedïgraf i autor de drames històrics, havia arribat a Girona, fugint de la Barcelona ocupada, en una columna de refugiats en la qual hi havia el seu amic Francesc Pujols, el peculiar filòsof i escriptor que tant havia d'influir en la percepció daliniana. Era el 25 gener de 1939. Tres dies després, arriben a les prime-

res cases de Figueres, on la carretera es bifurcava. La ciutat era barrada als vehicles per la guàrdia republicana de control, atès que el col·lapse pels transeünts vinguts d'arreu era total. Una enorme estiba de camions, cotxes i carros feia, per si mateixa, de barrera infranquejable. L'únic que el cronista pogué trobar en una taverna dels afores era llet, sense res per menjar. Descriu com la multitud retinguda s'avalotà i començà a assaltar els camions, sense que la guàrdia de control pogués fer-hi res. La situació era dantesca: adults, criatures i vells empenyent-se i atropellant-se per obtenir bocins de pa.

Esfereïdors eren, també, el caos i la provisionalitat que vivia la ciutat. Álvaro de Orriols explica com els pagesos de les rodalies de Figueres es negaven a deixar cap carro. Ell arribà a oferir 1.000 pessetes per poder llogar-ne un. Era inútil: ja no donaven cap valor als bitllets de la República. Obligat a romandre a la ciutat, fa una descripció precisa i detallada de com sobrevivia aquella Figueres tan distant de la plàcida i ben proveïda que havia visitat feia uns quants anys. La mirada atenta d'Álvaro de Orriols recull, amb prodigalitat de detalls, en un exercici de cronista àvid de referències, els terribles successos que suportà aquells dies Figueres: bombardejos de diferents punts de la ciutat (carrer de Girona, plaça de l'Estació, passeig Nou, castell de Sant Ferran), masses de refugiats vinguts d'arreu de l'estat buscant un racó d'aixopluc per a la nit, llargues corrues de fugitius enfilant la carretera de la Jonquera, patrulles del C.R.I.M. (cos creat per detectar i retenir desertors, que tenia la seu al col·legi de les Escolàpies) demanant la documentació als homes

susceptibles de ser incorporats... La visió que oferien els carrers i places de Figueres, en les descripcions d'Álvaro de Orriols, era esgarrifosa. Gent desplaçant-se de nit, amb l'única il·luminació dels fars dels vehicles que els empenyien, barallant-se per obtenir una plaça a l'estrep d'un camió sobrecarregat.

Criden l'atenció, seguint la crònica, tres aspectes, prou subratllats en el llibre: d'una banda, la nul·la coordinació entre els diferents organismes, civils i militars, que representaven la legalitat de la República i la Generalitat. En segon lloc, el mur de recels i malfiances entre els qui es trobaven forçats en el seu trànsit a l'exili i els oriünds del país, particularment els pagesos. I en tercer lloc, la nul·la col·laboració, per no dir obstaculització, de les autoritats franceses per assuaujar el sofriment i les penalitats dels fugitius. Les darreres planes de la primera part del llibre, sobretot les que descriuen, des de diferents angles, el pas feixuc de la inacabable comitiva al llarg de la carretera, són especialment colpidores. Impressionant és la descripció de desenes i desenes de fogueres il·luminant el cel de l'Albera al pas de milers de refugiats, sota la freda pluja de febrer. "Francia, si no la dicha, será al menos la paz para el vencido", escriu l'autor al seu quadern de notes. No havia de ser exactament així.

Com l'aura vermella de les fogueres nimbant el coll del Portús, la paraula bategant d'Álvaro de Orriols s'erigeix en veu col·lectiva, en testimoni insubstituïble dels terribles esdeveniments que tingueren en l'Alt Empordà el seu malaventurat escenari.

Jordi Pla

Bibliografia interdisciplinària de l'Alt Empordà

Inés Padrosa Gorgot

amb la col·laboració de Rosa M. Gil
Bibliografia interdisciplinària de l'Alt Empordà, 1996, 2 vols. 16,5 per 23,5 + CD-Rom.

Com es comenta en la presentació del llibre, la *Bibliografia interdisciplinària de l'Alt Empordà* constitueix un esdeveniment cultural de primer ordre i no solament per la nostra pròpia comarca i les diferents entitats territorials que la configuren, sinó també pel que significa d'obra capdavantera en relació a les altres terres catalanes.

Ens trobem, en efecte, amb una obra poc freqüent dintre del gènere, tant per l'extraordinària quantitat d'informació que ens aporta com –i en això radica, al meu entendre el principal mèrit– per la seva estructuració en un ordre que permet accedir amb facilitat a qualsevol dels registres inclosos. En un context, com és el món actual, en què es generen cada dia que passa quantitats ingents de dades, aquest darrer avantatge és imprescindible.

Sobre la nostra comarca no és que manquessin repertoris bibliogràfics de tipus general o particulars, referits a algunes de les seves entitats administratives o geogràfiques. La mateixa autora, en el pròleg, en menciona unes quantes, de les quals la més voluminosa fou la de Miquel Alabrús, recollida en diferents números dels *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Però a part la seva metodologia completament obsoleta, el conjunt de referències aplegades no pot ni remotament

comparar-se amb l'obra que comentem.

Malgrat el fet que avui disposem d'eficients mitjans per rebre, conservar i catalogar la informació, la immensa quantitat i varietat d'aquesta dóna lloc a uns problemes no sempre fàcils de resoldre. El repte resideix no només en reunir el material corresponent sinó en presentar-lo de forma que els usuaris puguin accedir-hi amb comoditat i rapidesa. Però a més a més, el fet que contínuament vagin apareixent obres de totes classes en proporció gairebé geomètrica, fa que els esforços de compilació de dades hagin de ser reciclats i posats al dia de manera ininterrompuda.

El llibre que ressenyem sorgeix com un intent reeixit quant al primer apartat i com un punt de partida respecte al segon. En ell l'autora recull més de dotze mil referències sobre temes altempordanesos, resultat d'un pacient treball que s'estén, entre altres vies, des del buidat de més de cinc centes publicacions periòdiques a les enquestes personals a diferents autors.

S'estructura en dues parts: a) una general, de tipus geogràfic, que abraça els conceptes de major amplitud temàtica: Empordà, Alt Empordà, Aiguamolls, Albera, cap de Creus, etc. b) un altre de particular que comprèn els diferents municipis altempordanesos. Cada un d'aquests apartats, al final, disposa del corresponent índex de matèries.

Les referències es troben ordenades per ordre alfabètic i inclouen, a més, la paraula clau de l'índex de matèries, els indicatius de la classificació alfabètica decimal, la biblioteca consultada i la publicació d'on ha estat buidada.

La bibliografia pròpiament dita va precedida d'una sèrie d'apartats molt útils per completar la informació de les referències. Són els següents: a) taula abreujada de la classificació decimal; b) llistat de biblioteques consultades; c) bibliografia auxiliar; d) llista de publicacions periòdiques buidades i e) llistat de personatges ordenats alfabèticament per pobles. El llibre es clou amb un índex d'autors dintre el qual cada un d'aquests s'acompanya de totes les seves referències bibliogràfiques, i un índex de classificació decimal universal on les diverses referències contingudes en l'obra són ordenades dintre la mencionada classificació; finalment un índex general de matèries.

L'obra impresa s'acompanya del corresponent suport electrònic en CD-Rom que, a més de les dades que ofereix l'edició en paper, disposa d'un apartat fotogràfic que a aquesta darrera li manca.

Com es dedueix per les explicacions anteriors, l'obra d'Inés Padrosa representa un instrument bàsic i de consulta indispensable per a tots aquells que es proposen realitzar qualsevol mena de publicació sobre la comarca altempordanesa tant si es tracta de divulgar com d'investigar. Per comprovar-ho no hem de fer res més que donar un cop d'ull als seus apartats i operar amb alguna de les seves múltiples referències.

Ara no cal sinó esperar que, en el futur, l'autora vagi actualitzant l'obra amb la mateixa empena i competència que ha demostrat en el llibre ressenyat.

Albert Compte

La vida i l'obra d'Eduard Rodeja i Galter

Varis autors

Figueres: Institut d'Estudis

Empordanesos, 1996. 113 p. Col·lecció biografies

Això de commemorar centenaris, aniversaris i efemèrides relatives a gent important, d'aquí o d'arreu, sempre m'ha produït una certa intriga i desfici. I aquest any 1997, encara que no ho sembli, l'angúnia ha resultat particularment molesta. Molesta per desproporcionada, o per un excés de perifèrics que sovint tenen a veure més amb la comercialitat que amb la commemoració.

En això de les commemoracions connectades amb el calendari, i que prenen com a excusa el que en podríem dir "números rodons" (centenari, noces d'or, mil·lenari, etc.), un servidor demanaria ordre (si és que en aquest món encara queden peticions susceptibles de ser més o menys ateses per qui li toqui). Sobretot, ordre. I demanar ordre vol dir començar l'endrega, la neteja o el que sigui a casa, i després a fora.

Qui sap si ho han endevinat: aquest any 97 ha fet cent anys que nasqué l'escriptor Josep Pla. El país, i Figueres i l'Empordà també, ha anat ple d'actes commemoratius, receptes de cuina, obres de teatre, viatge, vídeos, taules rodones, menús gastronòmics i suposadament planians, etc. I no me'n queixo pas, on van a parar. Però vet ací que l'any passat, el 1996, en feia cent que nasqué un home excepcional, excepcioial en molts sentits: Eduard Rodeja i Galter. I vet ací també que, si no hagués estat per un llibre que edità i publicà l'Institut d'Estudis Empordanesos, el perso-

natge hauria passat pràcticament desapercebut (consti que parlo exclusivament per mi mateix).

He dit que Eduard Rodeja i Galter va ser un personatge excepcional en molts aspectes. Fullegin almenys (si no tenen temps de llegir), el llibre de l'IEE, i veuran quina mena de poliedre humà i cultural era el nostre cronista oficial, el senyor Rodeja. I constataran que la certificació humana i cultural no és pas feta per obra, iniciativa i gràcia d'un biògraf a qui una institució li encarrega la feina, sinó avalada per gent com Joaquim Bech de Careda, Josep M. Bernils i Mach, Albert Compte, Joan Guillamet, Jaume Nàbot, Inés Padrosa, Carles Bastons i Maria Blanca Reig.

De vegades hom troba un llibre que, abans de començar a llegir-lo, intueix que li plaurà, sense saber ben bé perquè. És el que m'ha passat amb la biografia d'Eduard Rodeja, estudiada, comentada i explicada per aquest ventall de gent que s'han apuntat, amb el seu treball, a la iniciativa de l'Institut d'Estudis Empordanesos. És un llibre de molt bon llegir, i a més hom hi va trobant excel·lents il·lustracions que ajuden a comprendre i a situar el personatge en el seu món.

Particularment entranyable i sincer resulta el recull de records directes que hi escriu el fill del biografat, el doctor Eduard Rodeja i de las Heras, testimoni excepcional.

Voldria finalment insistir en el mèrit de l'IEE d'estar alerta del calendari, i no deixar passar aquest centenari nostrat. És bo que cadascú vigili els seus, els petits, els de prop de casa. Perquè dels grossos, tal com es va veient, ja se n'ocupa molta gent. De vegades massa gent i tot.

Josep Valls

D'escriptors i d'escriptures

Jordi Pla

Girona: L'Eix editorial, 1997. 143 p.

El llibre *D'escriptors i d'escriptures* de Jordi Pla aplega 28 articles de crítica literària que l'autor va publicar a la premsa periòdica entre 1977 i 1994, i que se centren en les obres d'escriptors empordanesos o vinculats a les terres gironines.

El recull presenta un remarcable triple equilibri: cronològic, ja que ofereix un mosaic prou representatiu de la Renaixença ençà –amb una atenció especial als autors d'avui–; quant a gèneres literaris: poesia, novel·la, assaig, relat, teatre, hi són representats; i, en darrer terme, observa una harmonia –que és d'agrair– en la proporció d'escriptors/escriptores estudiats.

Aplegar articles esparso i de difícil localització passats els anys és un sa exercici que les tradicions literàries més consolidades (llegeixi's europees i amb llengües majoritàries) no sols no han neglitzat sinó que han propiciat, tot estimulant-ne els faedors, per considerar-ho un dels eixos més valuosos a l'hora de conformar o actualitzar una Història de la Literatura o de bastir un corpus de reflexió crítica susceptible de ser permanentment contrastat i de generar, en conseqüència, nous referents, noves aportacions.

En aquesta línia, la proposta de J. Pla seria especialment remarcable perquè d'una banda, propicia l'aprofundiment en la coneixença de l'obra d'autors consolidats i de renom com és el cas de M. Àngels Anglada, i alhora dedica les seves anàlisis a resituar-ne d'altres poc o mal coneguts, volgudament negligits o infrava-

lorats per motius extraliteraris, el cas de C. Fages de Climent n'és paradigmàtic. Els comentaris de J. Pla sobre l'autor empordanès en descobreixen un vessant inèdit que confirma la condició d'humanista de C. Fages, perfectament coneixedor de la tradició literària francesa des del Renaixement del s. XVI fins les aportacions del simbolisme del XIX. En un complex joc d'intertextualitat, els elements i símbols d'aquella tradició, subtilment copsats, bateguen entre els versos de l'autor empordanès, massa sovint, encara, circumscrit exclusivament a l'àmbit d'epigramista satíric o faceciós.

Cal remarcar també l'alè de justa vindicació que traspunta als comentaris dedicats a dos representants de tota una generació: el periodista Manuel Brunet i Josep M. Capdevila, el "sòlid i brillant" crític noucentista, mestre apreciat, a qui J. Pla vol retre homenatge amb aquest recull.

Les anàlisis sobre les figures literàries i humanes de les autores més properes, M. A. Anglada, Montserrat i M. A. Vayreda, C. Guasch..., són l'exponent de l'equilibri entre la precisió del geòmetra i el fervor del lector atent i entusiasta que percep la força multidireccional de l'obra.

J. Pla se'ns manifesta com un crític literari reflexiu i raonador, didàctic, equilibrat –en el sentit que Horaci donava a aquests conceptes–, amb aquell punt just d'intuïció fonamentat en la intensa i fructífera experiència de lector, condició indispensable, també, per a copsar les noves veus, els nous valors. L'anàlisi acurada de les obres, la interpretació precisa, així com la comparança entre autors i literatures –que afavoreix, remarquem-ho, l'educació humanís-

tica— són operacions, en el nostre sentit crític, sempre prèvies a les valoracions qualitatives.

Aquest llibre és, doncs, una eina útil i plaent —servida en una escriptura clara i fluïda— que sens dubte ha assolit amb escreix la màxima que es proposava el seu autor: “distingir neta-ment dins la mobilitat contínua dels accidents, les notes substantives”.

Anna M. Velaz Sicart

Vius records

Assumpta Pagès

Espolla: Ed. Associació Cultural La Fraternal d'Espolla. 1997.

Heus aquí un llibre de memòries escrit amb el cor i que dona testimoni de dues coses molt importants. En primer lloc l'arrelament al poble nadiu, l'amor a la terra, a la gent, al paisatge, sentiment íntim i noble —a vegades de difícil confessió— i que l'autora deixa ben explícit en el pròtic que inicia el llibre i que reitera en totes i cada una de les seves pàgines. Assumpta Pagès ha escrit el llibre perquè estima Espolla.

En segon lloc el llibre, com molts llibres de memòries —de records esparsos si es vol dir així— té un inqüestionable valor documental, ja que relata de forma planera la vida rural a l'Empordà de la falda de l'Albera, ara fa seixanta o setanta anys. La matança del porc, els animals domèstics, les feines agrícoles, els mestres del poble i els records d'infància, la reivindicació de Folch i Torres i tantes altres vivències dels anys de joventut de l'autora, flueixen

sense cap mena de complicació en les seves pàgines. I, com no pot ser d'una altra manera en autors de l'edat d'Assumpta Pagès, uns capítols dedicats al drama colpidor de la Guerra Civil i la duríssima postguerra que tantes il·lusions i esperances va ofegar a tota una generació.

Amb un estil planer, espontani i entenedor, l'autora —passats molts anys d'allunyament del seu poble— recorda persones, ambients, anècdotes que s'alternen amb evocacions poètiques de gran naturalitat i gràcia, gènere que Assumpta Pagès ha conreat amb encert des de temps.

Un llibre singular que al marge del seu indubtable valor sentimental representa una aportació positiva a la bibliografia sobre el poble d'Espolla, una aportació senzilla, humana i viva, en la qual batega sentiment i afecte. Aquí rau possiblement l'interès d'aquesta publicació.

El llibre està encertadament prologat per l'escriptor jonquerenc Francesc D'A. Picas i l'edició, que ha anat a càrrec de l'Associació Cultural La Fraternal d'Espolla, ha comptat amb el suport de la Diputació Provincial, l'Ajuntament d'Espolla i el Coto de Caça del mateix poble.

Eduard Puig i Vayreda

Ramon Reig, aquarel·les i olis

Blanca Sala i Reig

Figueres: Ajuntament 1997, 135 p.

La publicació d'aquest interessant llibre ha vingut a cobrir un buit important en l'actual bibliografia empordanesa en la qual certament hi

manca un esbós biogràfic del gran artista Ramon Reig junt a una mostra suficientment representativa de la seva obra pictòrica, tan emblemàtica de la nostra comarca.

L'Ajuntament de Figueres, en col·laboració amb la Diputació Provincial de Girona i l'Institut d'Estudis Empordanesos han fet possible aquesta publicació de la qual és autora principal la néta de l'artista, Blanca Sala Reig, que en un treball molt interessant i mogut sens dubte per l'emoció i l'afecte, sintetitza els principals aspectes biogràfics del pintor i la significació de la seva obra.

Les diferents etapes creatives del pintor, l'activitat docent i la seva omnipresència en totes les iniciatives culturals figuerenques entre els anys 40 i 60, es manifesten en la seva exacta dimensió i, junt a la peripècia personal, el treball esbossa a la perfecció la dimensió humana i artística de Ramon Reig. I és d'agrair que la néta, autora del llibre, hagi sabut trobar el to i l'estil just per a fer un relat biogràfic objectiu, precís i abastable, evitant l'evident perill de magnificació quan es parla de persones amb les quals uneixen lligams estrets d'afecte.

Fragments de crítiques i opinions sobre els olis i les aquarel·les de Ramon Reig i la seva tècnica pictòrica, fan de contrapunt a les reflexions de l'autora —més líriques, més apassionades ara— entorn l'obra pictòrica, l'atmosfera creativa, el paisatge, les flors, la precisió, la pulcritud i la sensibilitat que traspuen aquests olis i aquarel·les.

Vint-i-sis reproduccions de quadres de Ramon Reig —molt ben realitzades tipogràficament a partir de fotografies de Xavier Torné— representatives de les diverses èpoques i

de les dues tècniques referides, completen l'obra i donen una visió fidel tant de l'estil del pintor com dels temes que va immortalitzar: el paisatge de l'Empordà i els racons del Manol, les marines de Roses, Cadaqués o Tossa, les flors i les natures mortes, l'arquitectura gastada dels nostres pobles. Vint-i-sis petites obres mestres, curosament seleccionades, d'estil inconfusible i que donen fe del que Blanca Sala acaba de dir en les pàgines immediatament anteriors sobre els olis i les aquarel·les de Ramon Reig, de la composició, dels colors, de la llum i de l'emoció.

L'obra es complementa amb una galeria d'opinions de personatges diversos que varen conèixer Ramon Reig. Així Joaquim Bech de Careda ens parla de "Ramon Reig, l'home", el pintor Evarist Vallès, deixeble seu escriu "Com acabar un quadre", el també pintor Josep Martínez Lozano recorda el "Professor i amic", un escrit de 1985 de Narcís Pijoan, fa poc traspasat, parla de la "Personalitat singular" de Reig, l'escriptor Joan Guillamet fa un retrat del "Personatge polifacètic", Eduard Puig Vayreda evoca "Records íntims", l'artista Alícia Viñas homenatja "Ramon Reig i el Museu de l'Empordà", Montserrat Vayreda fa una càlida "Evocació", per acabar amb un escrit de Josep M. Salvatella que, exercint d'empordanès, ens parla de "País interior". Una valuosa antologia d'opinions de persones que vinculades d'una manera o altra a Ramon Reig, que ajuden, sens dubte, a donar un perfil més exacte de la persona i de l'artista.

L'obra és presentada per l'alcaldede Figueres, Joan Armangué i

prologada pel pintor Daniel Pozanco i per la professora d'Història de l'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona, Teresa Camps.

Eduard Puig i Vayreda

Quan jo anava a estudi

Diversos autors

Siurana: Col·legi públic “el Serrat”
de Siurana d'Empordà, 1996, 183 p.

Sota el títol genèric de *Quan jo anava a estudi* han estat recollits en aquest llibre un total de trenta-un relats en els quals altres tantes personalitats de diferents àmbits de la vida catalana ens expliquen els seus records, més o menys complets, del seu pas per l'escola.

Aquest aplec de vivències escolars ha estat fet a requeriment d'en David Pujol, mestre de Siurana, qui ha repetit l'experiència que es féu entre els anys 1915 i 1918, en què la revista *Quaderns d'Estudi* editada pel Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació de Barcelona, sota la tutela de la Mancomunitat de Catalunya, en una secció anomenada *Quan jo anava a estudi* diversos escriptors del moment ens deixaren constància de les seves memòries escolars. Malauradament aquesta iniciativa no ha tingut continuïtat fins la publicació del present llibre que recull el testimoni de les personalitats actuals que han accedit a compartir amb el lector una part dels seus records d'infantesa.

Per a molta gent, aquest llibre pot suposar un simple element de lectura amena –molts dels escrits

tenen una apreciable qualitat literària, fins i tot els d'autors que no es dediquen professionalment a la literatura– que els permet accedir al petit univers d'uns nens, que quan s'han fet grans han adquirit, per diferents conceptes, notorietat pública.

Ara bé, aquest recull de relats va molt més enllà d'un simple cúmul d'amenitats més o menys ben explicades. El volum d'informació que dóna sobre els diferents ambients escolars i el seu entorn econòmic i social, sobre les mentalitats, els sistemes pedagògics i les reaccions dels infants davant diferents situacions és considerable i particularment valuosa, car moltes de les notícies que ens proporciona, molt difícilment es poden trobar en els freds papers de la documentació oficial que es custodia als arxius i que potser hauria calgut cercar-les en algunes biografies o en algun escadusser llibre de memòries.

Per altra banda, aquestes narracions poden ser útils per als investigadors interessats en fer la biografia d'algun dels personatges que en aquestes pàgines ens revelen passatges de la seva infantesa. Potser, fins i tot, en molts casos es podria establir la influència que l'escola a la qual varen assistir va exercir sobre la personalitat i la mentalitat posteriors dels seus antics alumnes.

Finalment, cal fer notar la modèstia de l'entitat editora del llibre que ens ocupa, el Col·legi Públic el Serrat de Siurana, una petita escola rural amb només deu alumnes i que malgrat la migradesa dels recursos econòmics i humans, ja és el sisè llibre que edita. Tot un exemple per a molts.

Antoni Egea i Codina

Tast de frontera

Llorenç Torrent i Verbon

Per no perdre la memòria, núm. 1.

Grup Cultural i Esportiu

Passabigues de Sant Pau, Impremta
Costa, Olot, 1997. 21,5 x 15 cm, 183
p.

Amb aquest volum el Grup Cultural i Esportiu Passabigues de Sant Pau, en col·laboració amb la impremta Costa d'Olot, inicia la col·lecció "Per no perdre la memòria", que té l'objectiu de recollir el testimoni de persones que poden aportar informació dels anys de la Segona Guerra Mundial a les comarques frontereres del Pirineu oriental.

El títol sintetitza bé el contingut del llibre, ja que es tracta d'una aproximació, un tast, dels moviments i les persones que van arriscar el seu treball, la seva estabilitat familiar, la seva vida, per causa de la llibertat, localitzats a una banda i l'altra de la frontera. Una frontera física, expressada en les muntanyes, les valls, els colls, que conformen els Pirineus més orientals, però també una frontera mental entre ideologies, entre maneres de concebre la vida, un seguit de situacions límits que van constituir per a moltes persones autèntiques fronteres vitals.

Tast de frontera no són pròpiament unes memòries, més aviat són un assaig per a unes memòries. Parlant de Mme. Mas, quan recorda la Festa de Sant Llorenç de Cerdans de l'any 1936 (p. 57) l'autor diu: "Ja sortirà en capítols molt interessants el dia que faci les meves memòries, si és que ho faig". Animem l'autor a escriure les seves memòries per tal

que no s'esborrin per sempre les vides de molts que amb els seus esforços, amb el seu treball, amb les seves idees i sentiments són part de la nostra història.

En un dels capítols, l'autor narra el seu aprenentatge com a sastre a can Pujol, a Vic. Crec que és una interessant aportació al coneixement del món del treball i de la vida quotidiana en els anys trenta, quan la crisi econòmica conduïa a l'atur a milions d'americans i d'uropeus. El testimoni d'en Torrent permet conèixer el treball d'un jove aprenent de 13 anys, les condicions en què aquest treball es produïa, els problemes d'un amo –com llavors s'anomenava els empresaris– que tenia el vici de jugar a cartes, etc. (p. 28).

Pel que fa al mètode de treball, l'obra no segueix una sistemàtica concreta, cosa corrent en la redacció de la majoria de les fonts primàries, sinó que es limita a seguir un ordre cronològic en la narració dels fets. Els records de l'autor es remunten a principis de segle, quan recorda el seu avi "republicà i força anticlerical", i acaben en finalitzar la Segona Guerra Mundial.

Avui es diu que el que no surt a la televisió no existeix. Doncs, d'igual manera podem dir que el que no queda escrit s'oblida. S'està acabant el cicle vital d'aquelles persones que com Llorenç Torrent van viure la República, la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial: ells són una font històrica de primera mà. Per aquesta raó cal estimular la gent gran a redactar les seves memòries i agrair els esforços com el representat pel llibre que ens ocupa.

Antoni Ventura

100 anys de la Creu Roja de Figueres

Josep M. Bernils i Mach

Figueres: Ed. Assemblea local de la Creu Roja, 1997.

Interessant document sobre un altre aspecte de la història de Figueres investigat novament per Josep M. Bernils, cronista oficial de la ciutat, que exerceix aquest càrrec amb plena vocació i dedicació, ja que cap de les manifestacions i activitats pretèrites de la ciutat li és indiferent.

En aquesta ocasió, Bernils, amb el bon ofici de sempre, historia els primers cent anys de l'Assemblea local de la Creu Roja –atesa la data de fundació hauríem de dir en rigor 99 anys– destacant les fites més importants de l'activitat d'aquesta entitat benèfica dins la ciutat.

Després d'emmarcar els objectius de la Creu Roja internacional i les circumstàncies en què va ser fundada per Henry Dunand, l'autor ens situa en els anys de les guerres d'ultramar de finals de segle quan, la repatriació i els socors als soldats d'aquelles guerres colonials varen impulsar al figuerenc Eduard Fabra la fundació de l'assemblea local.

Són especialment interessants els capítols que es refereixen als inicis, al desenvolupament i a la guerra civil, moments en què la Creu Roja figuerenca té una activitat considerable i juga un paper important tant en l'aspecte assistencial com en les funcions humanitàries que li són pròpies en conflictes d'aquesta mena.

Els anys de postguerra, nomenats per Bernils com a “anys difícils”, sobretot per la manca de recursos de tot ordre, i la represa de l'etapa que

podríem dir “moderna” i que arriba fins avui en dia, completen l'obra posant de manifest en tot moment la constant fidelitat als principis filantròpics de l'entitat per part de tots els ciutadans que han col·laborat en llurs tasques.

Un nou document interessantíssim sobre una entitat figuerenca l'activitat de les quals configuren la història local, que tan bé coneix Josep M. Bernils i que tan bé sap transmetre al lector, i que aporta dades de gran valor per aprofundir en el coneixement de la ciutat.

Eduard Puig i Vayreda

Vilafant

Josep M. Bernils Mach

Girona, Caixa d'Estalvis Provincial – Diputació de Girona, 1997. 96 pàgs., 20 x 20 cm. Quaderns de la Revista de Girona.

Amb aquest llibre sobre Vilafant, de Josep M. Bernils, la col·lecció de monografies locals de la Revista de Girona arriba al número trenta-nou, una xifra molt respectable i no gaire freqüent en el món editorial. És veritat que darrera pot comptar amb els sòlids suports de dues entitats de prestigi i solvència econòmica, però també cal destacar que la popularitat i considerable difusió de la sèrie li atorguen un aval davant el ciutadà –en definitiva el que paga– que no totes les empreses d'aquesta mena impulsades per organismes públics, disposen.

De manera semblant als altres volums de la col·lecció, s'estructura

com una mena de guia de la població, però a diferència dels vells llibres de notícies locals, enfarfegats per la història i l'erudició, aquest, destinat a un públic majoritari i no a l'especialista, limita la descripció del passat a uns pocs capítols i es projecta especialment sobre la vida i els homes del Vilafant més proper a la memòria dels lectors.

La monografia es presenta amb una disposició força racional i assequible. Comença fent la descripció geogràfica del terme i narrant els orígens històrics i l'estructuració material de la vila en els temps medievals; tot plegat molt elemental a causa tant a les normes metodològiques de la col·lecció com a la mancança de fonts.

Els temps moderns s'articulen dintre les grans etapes comunes a la resta del país: per una part el desvetllament demogràfic i econòmic del segle XVIII i, per l'altra, els calamitosos períodes bèl·lics de la Guerra Gran, la del Francès i les carlinades.

La tongada que denominem la Restauració ens obre vers els fets que porten al Vilafant immediatament anterior a l'actual, on el camp, les rajoleries i la carretera Figueres-Olot, representaven els eixos orientadors de les principals activitats del moment i determinaren la primera expansió urbana.

L'arrancada econòmica general que comença els anys seixanta obre pas a un nou Vilafant, el de la immigració, les urbanitzacions i l'esclat demogràfic, que converteixen el poble en un municipi suburbà de l'entorn de Figueres.

La segona part del llibre ens va desgranant els diferents aspectes del Vilafant d'avui, aquells trets arqueològics, urbanístics, socials, culturals, de progrés tècnic, etc., que defineixen el nucli present: els monuments més antics, com les restes de Palol Sabaldòria, l'església parroquial de Sant Cebrià, el cementiri, els masos i els eixamples recents; l'arribada de l'electricitat i l'aigua potable; la indústria, els camins i el transport; l'ensenyament i les escoles; les manifestacions lúdiques, etc.

Dintre l'obligada limitació d'espai, el llibre de Josep M. Bernils, apareix així com un autèntic compendi del que cal saber d'un de tants pobles de les nostres comarques, amb trets que si en part no difereixen gaire dels veïns, d'altres –situació, gènere de vida, demografia, etc.– són propis. Un llibre, com els altres de la sèrie, que no pretén aportar grans novetats en el camp de la investigació –encara que Déu n'hi do de les notícies originals que ens descobreix– sinó divulgar i fer accessible a la gent corrent (i no només a la que viu en o procedeix del poble) aquells coneixements que, en acostar-nos una mica més al paisatge físic i humà dintre el qual vivim, ens ajudarà a sentir-nos-hi millor.

Per acabar, no podem deixar de destacar la copiosa documentació gràfica que acompanya el text, la major part procedent del ric arxiu fotogràfic de l'autor; així mateix l'encert i l'exacte encaix entre text i il·lustracions que, sens dubte, contribuirà a l'èxit del llibre.

Albert Compte